

**ถอดองค์ความรู้ต้นแบบเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยา
ในการเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านสุขภาพวิถีพุทธ**
**KNOWLEDGE EXTRACTION FROM THE PROTOTYPE MODEL OF THE ELDERLY
SCHOOL NETWORK IN PHAYAO PROVINCE AS A LEARNING CENTER FOR
BUDDHIST-BASED HEALTH LEARNING**

พระครูพิพัฒนศาสนบัณฑิต (พระกันทิ ฐานุตโร)
PhrakhruPhiputsasanabundit (PhraKantawee Thanootaro)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus, Thailand
Corresponding Author E-mail: Kantawee2008@hotmail.com

Article Received: January 13, 2026. Revised: March 23, 2026. Accepted: March 25, 2026.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อถอดองค์ความรู้รูปแบบการดำเนินงานของเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยาในการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการดูแลสุขภาพ และพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อยกระดับโรงเรียนผู้สูงอายุให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านสุขภาพวิถีพุทธ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ภายใต้กรอบแนวคิดสันติศึกษาเชิงพุทธบูรณาการ ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 25 รูป/คน ได้แก่ พระสงฆ์ แกนนำชุมชน ผู้บริหารและครูโรงเรียนผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุ จากโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดพะเยา 5 อำเภอ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และตรวจสอบความน่าเชื่อถือด้วยการตรวจสอบแบบสามเส้า

ผลการวิจัยพบว่า 1) เครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยามีความเข้มแข็งบนฐาน 5 เสาหลักแห่งความสำเร็จ ได้แก่ ผู้นำทางจิตวิญญาณและชุมชน การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ ทุนทางสังคมและศาสนา กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต และความร่วมมือเชิงเครือข่าย และ 2) มีกระบวนการดำเนินงาน 6 ขั้นตอนที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ โดยนำหลักภาวา 4 มาใช้เป็นแกนกลางในการออกแบบกิจกรรมสุขภาพวิถีพุทธ ส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดความสมดุลด้านกาย ใจ และสังคม ลดความโดดเดี่ยว และเสริมสร้างคุณค่าและศักยภาพของตนเอง สรุปได้ว่า เครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยามีศักยภาพในการพัฒนาเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านสุขภาพวิถีพุทธ ซึ่งมีบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุและลดความรุนแรงเชิงโครงสร้างในระดับชุมชน องค์ความรู้จากการถอดบทเรียนสามารถประยุกต์ใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุในพื้นที่อื่นของประเทศไทยได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน

คำสำคัญ: โรงเรียนผู้สูงอายุ, เครือข่ายต้นแบบ, สุขภาพวิถีพุทธ, ศูนย์กลางการเรียนรู้

Abstract

This research article aims to: 1) extract knowledge on the operational model of the Phayao Provincial Elderly School Network in integrating Buddhist principles with health care, and to develop learning processes that enhance elderly schools as Buddhist-oriented health learning centers. The study employs a qualitative research methodology under the framework of integrated Buddhist peace studies. The key informants consisted of 25 key informants, including monks, community leaders, administrators and teachers at elderly schools, and elderly learners from elderly schools across five districts in Phayao Province. Data were collected through in-depth interviews, focus group discussions, and participant observation. The data were analyzed using content analysis, and credibility was ensured through methodological, data source, and interpretive triangulation.

The research findings reveal that: 1) the Phayao Elderly School Network is strengthened by five pillars of success namely spiritual and community leadership, active participation of the elderly, social and religious capital, lifelong learning processes, and network-based collaboration; and 2) the network operates through a systematically interconnected six-step process, with the Four Bhāvanā principles (Foundations of Meditation) serving as the core framework for designing Buddhist-oriented health activities. This process fosters physical, mental, and social balance among the elderly, reduces social isolation, and enhances their self-worth and potential. In conclusion, the Phayao Provincial Elderly School Network demonstrates strong potential to be developed as a Buddhist-oriented health learning center that plays a significant role in promoting elderly well-being and reducing structural violence at the community level. The knowledge derived from this lesson-learned process can be applied as a sustainable and context-appropriate model for the development of elderly schools in other regions of Thailand.

Keywords: Elderly Schools, Model Network, Buddhist-Oriented Health, Learning Center

บทนำ

ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (Aged Society) และกำลังมุ่งหน้าไปสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอด (Super-aged Society) อันเป็นผลสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่มีอัตราการเกิดลดลงอย่างต่อเนื่อง ควบคู่กับความก้าวหน้าทางการแพทย์และสาธารณสุขที่ทำให้อายุขัยเฉลี่ยของประชากรสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้สัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจ สังคม และการจัดสวัสดิการของรัฐยังปรับตัวไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างนี้ ผู้สูงอายุจำนวนมากจึงต้องเผชิญกับความท้าทายรอบด้าน ทั้งปัญหาสุขภาพกายที่ถดถอยตามวัย ปัญหาสุขภาพจิต เช่น ความเครียด ความวิตกกังวล และภาวะซึมเศร้า รวมถึงความโดดเดี่ยวทางสังคมอันเกิดจากการลดบทบาทในครอบครัว ชุมชน และตลาดแรงงาน (กวีนิติา จินเมือง และคณะ, 2568)

ปัญหาดังกล่าวมิได้เป็นเพียงประเด็นในระดับปัจเจกบุคคล หากแต่สะท้อนถึงความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural Violence) ที่ฝังรากอยู่ในระบบสังคม เศรษฐกิจ และนโยบายสาธารณะ ซึ่งจำกัดโอกาสของผู้สูงอายุในการเข้าถึงทรัพยากร การเรียนรู้ การมีส่วนร่วมทางสังคม และการแสดงศักยภาพอย่างเท่าเทียม ความรุนแรงเชิงโครงสร้างดังกล่าวแม้มิได้ปรากฏเป็นความขัดแย้งโดยตรง แต่ส่งผลให้ผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งกลายเป็นกลุ่มเปราะบาง ถูกมองข้าม หรือถูกลดทอนคุณค่าให้เป็นภาระทางสังคมมากกว่าทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่า สถานการณ์นี้นำไปสู่ความไม่เป็นธรรม ความเหลื่อมล้ำ และความเปราะบางในระดับชุมชนและสังคม ซึ่งอาจบั่นทอนสันติภาพเชิงโครงสร้างของสังคมไทยในระยะยาว ดังนั้น รัฐจึงมีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายและแผนงานที่ชัดเจนเพื่อรองรับผลกระทบจากการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ บทความนี้มุ่งนำเสนอภาพรวมการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย ตลอดจนการตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบต่อระบบนโยบาย เศรษฐกิจ และสังคม เพื่อส่งเสริมการแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหามีประสิทธิภาพและยั่งยืน (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2560)

จังหวัดพะเยาเป็นพื้นที่ที่มีบริบททางสังคมและวัฒนธรรมเอื้อต่อการพัฒนางานด้านผู้สูงอายุ เนื่องจากมีทุนทางสังคมและทุนทางศาสนาสูง โดยเฉพาะบทบาทของวัด พระสงฆ์ และองค์กรชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางด้านจิตใจ การเรียนรู้ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างต่อเนื่อง วัดมิได้เป็นเพียงสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หากยังเป็นพื้นที่ทางสังคมและการเรียนรู้ของชุมชนที่เชื่อมโยงผู้คนต่างช่วงวัย เสริมสร้างความสัมพันธ์ ความเอื้ออาทร และการเกื้อกูลกันในชุมชน บนฐานดังกล่าว โรงเรียนผู้สูงอายุจึงพัฒนาและดำเนินงานควบคู่กับวัดในฐานะกลไกสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ กิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุอาศัยทรัพยากรทางศาสนา สังคม และบุคคลในชุมชน ทั้งพระสงฆ์ วิทยากร จิตอาสา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเพิ่มพูนความรู้ และทักษะชีวิตที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน พร้อมทั้งเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุได้แสดงศักยภาพผ่านการถ่ายทอดภูมิปัญญาและประสบการณ์ที่สั่งสมมา อันเป็นการสืบสานองค์ความรู้และคุณค่าทางวัฒนธรรมให้คงอยู่กับชุมชนอย่างยั่งยืน (ปฐมาพร เคลือซอน และพัฒนภาณุ ทูลธรรม, 2568)

โรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดพะเยามีได้ทำหน้าที่เพียงถ่ายทอดความรู้หรือจัดกิจกรรมเพื่อคลายความโดดเดี่ยวของผู้สูงอายุ หากยังเป็นพื้นที่การเรียนรู้ที่เอื้อต่อการสร้างสันติภายใน (Inner Peace) ผ่านการเจริญสติ การดูแลกาย-ใจ และการพัฒนาปัญญาในการดำเนินชีวิต ควบคู่กับการสร้างสันติทางสังคม (Social Peace) ผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุ ครอบครัว วัด หน่วยงานท้องถิ่น และภาคประชาสังคม กระบวนการดังกล่าวช่วยลดความโดดเดี่ยว เสริมสร้างคุณค่าในตนเอง และเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาและประสบการณ์ชีวิตด้านประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านกิจกรรมร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ ส่งผลให้จิตใจผ่อนคลาย ลดความเครียด และสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต อันนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี (พระมหาธณัฏฐพงศ์ สุพรหมบุญโณ (คิตอ่าน) และคณะ, 2567)

อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนสภาพการดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุในพื้นที่จังหวัดพะเยา พบว่ายังมีข้อจำกัดสำคัญหลายประการ โดยเฉพาะการขาดการบูรณาการเชิงเครือข่ายอย่างเป็นระบบระหว่างวัด ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และสถาบันการศึกษา อีกทั้งกระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างมุ่งเน้นกิจกรรมเชิงปฏิบัติเป็นหลัก แต่ยังขาดกรอบแนวคิดทางสันติศึกษาและพุทธบูรณาการที่ชัดเจนในการออกแบบกิจกรรมให้สามารถตอบโจทย์การสร้างสันติภาพเชิงโครงสร้างและเชิงวัฒนธรรมได้อย่างลึกซึ้ง

ด้วยเหตุนี้ บทความวิจัยนี้จึงมุ่งถอดบทเรียนเชิงพุทธบูรณาการกับสังคมศาสตร์จากการดำเนินงานของเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดพะเยา เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ แนวปฏิบัติ และกลไกความร่วมมือที่เอื้อต่อการสร้างสุขภาวะและสันติภาพในระดับบุคคล ชุมชน และสังคม ผลการวิจัยคาดว่าจะนำไปสู่การพัฒนาโมเดลต้นแบบของโรงเรียนผู้สูงอายุที่สามารถยกระดับพื้นที่การเรียนรู้ให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาคุณภาพชีวิต การเสริมพลังผู้สูงอายุ และการลดความรุนแรงเชิงโครงสร้างในสังคม อันจะนำไปสู่การสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืนที่สอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่นและหลักพุทธธรรมในสังคมไทยร่วมสมัย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษา วิเคราะห์ และถอดองค์ความรู้เชิงพุทธบูรณาการจากรูปแบบการดำเนินงานของเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยา ในการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการดูแลสุขภาพและการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ
2. เพื่อสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้และกลไกความร่วมมือของเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยา ที่เอื้อต่อการพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านสุขภาพวิถีพุทธในระดับชุมชนอย่างยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพมุ่งถอดบทเรียนจากการปฏิบัติจริงของเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยาในฐานะพื้นที่ต้นแบบ โดยให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ในบริบททางสังคม วัฒนธรรม และศาสนา ภายใต้กรอบแนวคิดสันติศึกษาเชิงพุทธบูรณาการ เพื่ออธิบายกลไกการสร้างสุขภาวะและสันติภาพในระดับชุมชนจากมุมมองของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 25 รูป/คน ประกอบด้วย พระสงฆ์ แกนนำชุมชน ผู้บริหารและครูโรงเรียนผู้สูงอายุ รวมถึงผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง จากโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดพะเยา 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองพะเยา แม่ใจ ดอกคำใต้ จุน และภูกามยาว โดยคัดเลือกด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจงตามความเกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาเครือข่ายและการจัดการเรียนรู้

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ได้ข้อมูลครอบคลุมทั้งเชิงโครงสร้าง กระบวนการ และพลวัตของการดำเนินงานในพื้นที่

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยจัดหมวดหมู่และสังเคราะห์ประเด็นสำคัญ พร้อมเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดสันติศึกษาและหลักพุทธธรรมอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ ได้ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้าในด้านแหล่งข้อมูล วิธีการเก็บข้อมูล และการตีความผลการวิจัย เพื่อเสริมความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือของข้อค้นพบทางวิชาการ

สรุปผลการวิจัย

1. เครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยามีการพัฒนาความเข้มแข็งอย่างเป็นระบบ โดยอาศัย 5 เสาหลักแห่งความสำเร็จ เป็นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนเครือข่าย ได้แก่ 1) ผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง 2) การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในฐานะผู้เรียนรู้และผู้ร่วมสร้างกิจกรรม 3) ทุนทางสังคมและทุนทางศาสนาที่เอื้อต่อการเกื้อกูล 4) กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น และ 5) ความร่วมมือเชิงเครือข่ายระหว่างวัด ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เสาหลักดังกล่าวทำหน้าที่เสริมพลัง

2. กระบวนการขับเคลื่อนเครือข่าย พบว่ามี 6 ขั้นตอนการดำเนินงาน ที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นลำดับ ได้แก่ (1) การสร้างความตระหนักและการรวมกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (2) การออกแบบกิจกรรมร่วมกันบนฐานความต้องการของผู้สูงอายุ (3) การจัดการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ (4) การเสริมพลังและพัฒนาศักยภาพแกนนำ (5) การเชื่อมโยงและขยายเครือข่ายความร่วมมือ และ (6) การสะท้อนผลและพัฒนาต่อยอดกระบวนการดังกล่าวช่วยลดความซ้ำซ้อน เพิ่มความต่อเนื่องของกิจกรรม และเสริมสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของสมาชิกในเครือข่าย ทั้งนี้ หลักทฤษฎี 4 ได้แก่ กายทฤษฎี ทฤษฎีจิตวิทยา ทฤษฎีการเรียนรู้ และทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง โดยกิจกรรมการดูแลสุขภาพกายควบคู่กับการฝึกสติและสมาธิ ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันด้วยศีลธรรมและความเอื้ออาทร ตลอดจนการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิตเพื่อพัฒนาปัญญา แนวทางดังกล่าวส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดความสมดุลระหว่างกาย ใจ และสังคม อันเป็นพื้นฐานของสันติภายในและสันติทางสังคม ดังนั้นเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยามีศักยภาพในการพัฒนาเป็นพื้นที่สร้างสันติภาพเชิงโครงสร้างในระดับชุมชน โดยช่วยลดความโดดเดี่ยว เสริมสร้างคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ และเปิดพื้นที่ให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม กระบวนการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการดังกล่าวสามารถทำหน้าที่เป็นต้นแบบในการพัฒนาระบบการเรียนรู้สำหรับสังคมสูงวัย ที่มุ่งสร้างสุขภาวะและสันติภาพอย่างยั่งยืนในบริบทสังคมไทย

ประเด็นสำคัญประการแรก คือ การค้นพบ 5 เสาหลักแห่งความสำเร็จ ของเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยา ซึ่งสะท้อนว่า ความเข้มแข็งของเครือข่ายมิได้เกิดจากโครงสร้างการบริหารจัดการเชิงรูปแบบเพียงอย่างเดียว หากแต่เกิดจากกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมที่เปิดพื้นที่ให้ผู้นำทางจิตวิญญาณ ผู้นำชุมชน และผู้สูงอายุมีบทบาทร่วมกันในฐานะผู้มีศักยภาพและผู้ร่วมสร้างการเรียนรู้ ผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดการเสริมพลังและการพัฒนาบนฐานชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วม ความเป็นเจ้าของ และการตระหนักในคุณค่าของสมาชิกในชุมชน ซึ่งเป็นรากฐานของความยั่งยืน เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยของ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2561) ที่ชี้ถึงข้อจำกัดของโรงเรียนผู้สูงอายุในหลายพื้นที่ด้านความทั่วถึง คุณภาพการเรียนรู้ บุคลากร และความสอดคล้องของหลักสูตร ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่า ความสำเร็จของเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยาเกิดจากผู้บริหารและแกนนำที่เข้าใจบริบทผู้สูงอายุ การสนับสนุนจากผู้นำชุมชน และความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดย 5 เสาหลักแห่งความสำเร็จ ทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงบูรณาการที่เสริมสร้างการมีส่วนร่วมและความเป็นเจ้าของของผู้สูงอายุ นำไปสู่ความเข้มแข็งและความยั่งยืนของเครือข่ายในระดับพื้นที่

ประเด็นที่สอง ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่ากระบวนการดำเนินงาน 6 ขั้นตอนของโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดพะเยาเป็นกระบวนการเรียนรู้เชิงพลวัต (Dynamic Learning Process) ที่ดำเนินงานอย่างเป็นระบบ มีการวางแผน สะท้อนผล และพัฒนาต่อยอดอย่างต่อเนื่อง ไม่ใช่เพียงการจัดกิจกรรมหรือโครงการระยะสั้น กระบวนการดังกล่าวช่วยลดความซ้ำซ้อนของกิจกรรม เพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากร และเสริมสร้างความต่อเนื่องของการทำงานเชิงเครือข่าย ส่งผลให้เกิดการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุในมิติการมีปฏิสัมพันธ์ การเรียนรู้ร่วมกัน และการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิดการจัดการความรู้ (Knowledge Management) และการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ในบริบทสังคมสูงวัย และสอดคล้องกับผลการศึกษาของจักรแก้ว นามเมือง (2561) ที่ชี้ให้เห็นว่า การดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุอย่างเป็นลำดับขั้น ตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา การกำหนดทิศทาง หลักสูตร และกิจกรรม เป็นปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนการพัฒนอย่างต่อเนื่องและความยั่งยืนของโรงเรียนผู้สูงอายุ

ประเด็นที่สาม การนำหลักอริยสัจ 4 ได้แก่ กายอริยสัจ สติอริยสัจ จิตตอริยสัจ และปัญญอริยสัจ มาใช้เป็นแกนกลางในการออกแบบกิจกรรมด้านสุขภาพวิถีพุทธ เป็นจุดเด่นเชิงองค์ความรู้ของงานวิจัยนี้ เนื่องจากสะท้อนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในมิติองค์รวม มิได้จำกัดอยู่เพียงการส่งเสริมสุขภาพทางกายหรือการป้องกันโรค หากแต่ครอบคลุมการพัฒนาศีลธรรม จิตใจ และปัญญาอย่างบูรณาการ การบูรณาการดังกล่าวเอื้อให้ผู้สูงอายุเกิดความเข้าใจชีวิตอย่างลึกซึ้ง ยอมรับความเปลี่ยนแปลงตามวัย และดำรงชีวิตอย่างมีความหมาย สอดคล้องกับแนวคิดสันติศึกษาเชิงพุทธบูรณาการที่มุ่งสร้างสันติภายในเป็นฐานของสันติทางสังคม ทั้งนี้ ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานของพระมหาธนาศาล วิฑูรย์ และคณะ (2568) ที่ชี้ว่า หลักอริยสัจ 4 เป็นแนวทางหล่อหลอมชีวิตให้สมบูรณ์และสงบเย็น ผ่านการพัฒนากายให้แข็งแรง การขัดเกลาศีลธรรม การเจริญสติสมาธิ และการพัฒนาปัญญาเพื่อรู้เท่าทันสังขาร ซึ่งการประยุกต์หลักดังกล่าวในการดูแลสุขภาพ การรักษาศีล 5 การฝึกสติและแผ่เมตตา ตลอดจนการเข้าใจความไม่เที่ยงของชีวิต ล้วนส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีชีวิตที่สงบ สมดุล และเปี่ยมด้วยปัญญา อันสอดคล้องกับผลการศึกษานี้อย่างชัดเจน

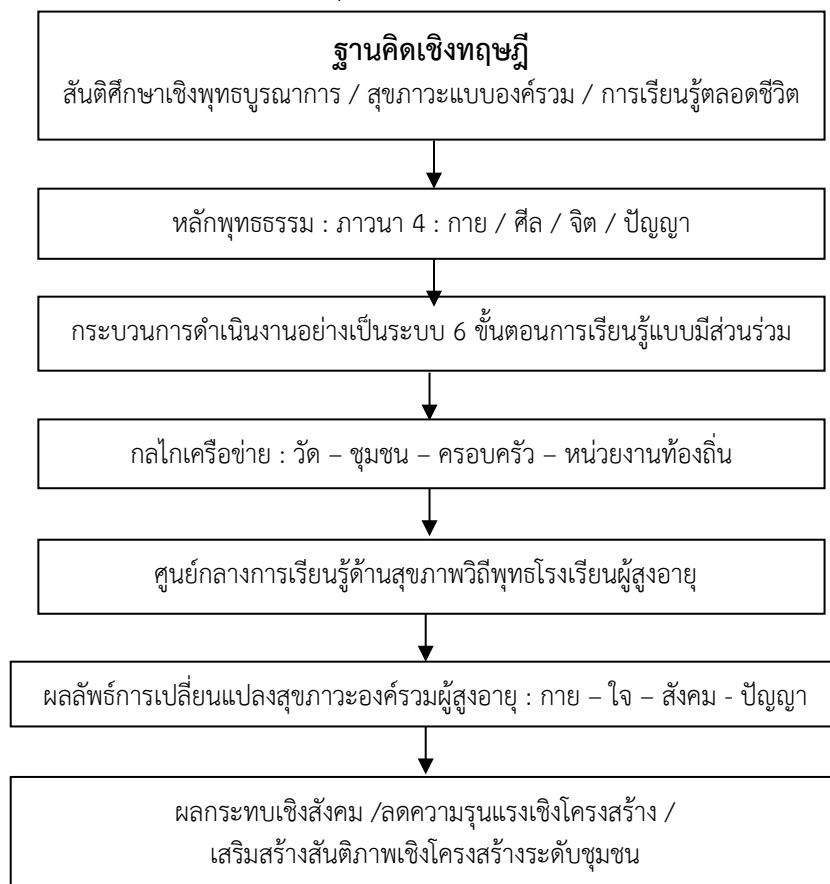
นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสะท้อนบทบาทสำคัญของเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยาในการลดความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural Violence) ที่ส่งผลกระทบต่อผู้สูงอายุ ผ่านการเปิดพื้นที่การเรียนรู้ การมีส่วนร่วม และการยอมรับคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียม โรงเรียนผู้สูงอายุจึงมิได้ทำหน้าที่เพียงกลไกทางการศึกษา หากแต่เป็นกลไกทางสังคมที่ช่วยฟื้นฟูความสัมพันธ์ในชุมชน ลดความโดดเดี่ยว และเสริมสร้างความรู้สึกร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคม อันนำไปสู่การเสริมสร้างสันติภาพเชิงโครงสร้างในระดับชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับงานวิจัยของนิชนันท์ บุญโช และคณะ (2568) ที่พบว่า การบูรณาการพุทธธรรมควบคู่กับการบริหารจัดการภายในองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุออกกำลังกาย มีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน ปฏิบัติตามศีล 5 ฝึกจิตใจให้มีเมตตา และดำรงชีวิตอย่างมีสติ ส่งผลให้การพัฒนาศักยภาพองค์รวมของผู้สูงอายุครอบคลุมมิติทางกาย จิตใจ สังคม และปัญญา อีกทั้งยังช่วย

เสริมสร้างคุณค่าในตนเอง ลดภาวะพึ่งพิงทางจิตใจ และเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในชุมชนอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงชีวิตอย่างมีความหมายในช่วงบั้นปลายชีวิต

โดยสรุป การอภิปรายผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า โมเดลเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยามีศักยภาพในการพัฒนาเป็น “ศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านสุขภาพวิถีพุทธ” ทั้งในมิติของการจัดการเรียนรู้ การเสริมพลังผู้สูงอายุ และการสร้างสันติภาพในสังคมสูงวัย องค์ความรู้จากการถอดบทเรียนครั้งนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุในพื้นที่อื่นของประเทศไทย โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีทุนทางสังคมและทุนทางศาสนาคลายคลึงกัน เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอย่างยั่งยืนและสอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรมไทยร่วมสมัยอย่างแท้จริง

องค์ความรู้การวิจัย

องค์ความรู้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ รูปแบบการพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยาให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านสุขภาพวิถีพุทธ โดยมีฐานคิดสันติศึกษาเชิงพุทธบูรณาการ ใช้หลักภาวนา 4 เป็นแกนกลางในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ ควบคู่กับกลไกเครือข่ายที่ประกอบด้วย 5 เสาหลักแห่งความสำเร็จ และกระบวนการดำเนินงาน 6 ขั้นตอนอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดสุขภาวะองค์รวมทั้งด้านกาย ใจ สังคม และปัญญา ลดความโดดเดี่ยว เสริมสร้างคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และนำไปสู่การเสริมสร้างสันติภาพเชิงโครงสร้างในระดับชุมชน ดังในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปแบบการพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านสุขภาพวิถีพุทธ

ภาพองค์ความรู้แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยาให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านสุขภาพวิถีพุทธ โดยตั้งอยู่บนฐานคิดสันติศึกษาเชิงพุทธบูรณาการ สุขภาวะแบบองค์รวม และการเรียนรู้ตลอดชีวิตใช้หลักทฤษฎี 4 เป็นแกนกลางในการออกแบบกิจกรรม ผ่านกระบวนการดำเนินงาน 6 ขั้นตอนอย่างเป็นระบบและมีส่วนร่วม โดยอาศัยกลไกเครือข่ายวัด ชุมชน ครอบครัว และหน่วยงานท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของผู้สูงอายุทั้งด้านกาย จิตใจ สังคม และปัญญา ลดความโดดเดี่ยว ยกระดับคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และนำไปสู่การเสริมสร้างสันติภาพเชิงโครงสร้างในระดับชุมชนอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 เชิงนโยบายและการบริหารจัดการ หน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรนำผลการวิจัยไปใช้เป็นกรอบกำหนดนโยบายและแผนงาน เพื่อพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านสุขภาพวิถีพุทธอย่างเป็นระบบ โดยสนับสนุนความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชน หน่วยงานสาธารณสุข และสถาบันการศึกษา เพื่อส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน

1.2 เชิงปฏิบัติและการจัดการเรียนรู้ โรงเรียนผู้สูงอายุควรประยุกต์ใช้กระบวนการดำเนินงาน 6 ขั้นตอน และหลักทฤษฎี 4 ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้และส่งเสริมสุขภาพให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ โดยเน้นการมีส่วนร่วม การเรียนรู้จากประสบการณ์ และการเสริมพลังผู้สูงอายุ อันจะช่วยเพิ่มความต่อเนื่องและลดความซ้ำซ้อนของกิจกรรม

1.3 เชิงเครือข่ายและการขยายผล ควรส่งเสริมการเชื่อมโยงเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุในระดับพื้นที่และระดับภูมิภาค เพื่อแลกเปลี่ยนแนวปฏิบัติที่ดีและถ่ายทอดองค์ความรู้ต้นแบบสู่พื้นที่อื่น อันจะช่วยยกระดับบทบาทโรงเรียนผู้สูงอายุในการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุและสันติภาพเชิงโครงสร้างในระดับชุมชน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรต่อยอดการวิจัยในลักษณะการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เพื่อทดลองประยุกต์ใช้รูปแบบการพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านสุขภาพวิถีพุทธในพื้นที่อื่นที่มีบริบททางสังคม วัฒนธรรม และศาสนาที่แตกต่างจากจังหวัดพะเยา อันจะช่วยตรวจสอบความยืดหยุ่น ความเหมาะสม และศักยภาพในการปรับใช้โมเดลในระดับพื้นที่ที่หลากหลาย

2.2 ควรศึกษาผลลัพธ์เชิงประจักษ์ด้านสุขภาวะและคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในระยะยาวโดยใช้การวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) เพื่อประเมินผลกระทบของการนำหลักทฤษฎี 4 และกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมต่อสุขภาวะด้านกาย จิตใจ สังคม และปัญญาของผู้สูงอายุ รวมทั้งการลดความโดดเดี่ยวและการเสริมสร้างคุณค่าในตนเองอย่างเป็นรูปธรรม

2.3 ควรขยายกรอบการศึกษาไปสู่บทบาทของภาคีเครือข่ายและครอบครัวในการเสริมสร้างสันติภาพเชิงโครงสร้าง โดยมุ่งศึกษากลไกความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชน ครอบครัว และหน่วยงานภาครัฐในการสนับสนุนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ เพื่อพัฒนาองค์ความรู้เชิงนโยบายและแนวทางการขับเคลื่อนสังคมสูงวัยที่มีสุขภาวะและสันติภาพอย่างยั่งยืนในระดับชุมชนและสังคม

เอกสารอ้างอิง

- กวินธิดา จินเมือง. (2568). การเตรียมความพร้อมก่อนเข้าสู่สังคมสูงวัย. วารสารการแพทย์และสาธารณสุข มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 8(1), 75-76.
- จักรแก้ว นามเมือง. (2561). โรงเรียนผู้สูงอายุ : ต้นแบบการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา.
- นิพนธ์ บุญโชพุทธบุรณา. (2568) การเพื่อการพัฒนาสุขภาวะองค์กรรวมผู้สูงอายุของศูนย์บริการสาธารณสุขในสังกัดกรุงเทพมหานคร. วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์, 8(4), 124-125.
- ปฎิมาพร เคลือซอน และพัฒนภาณุ ทูลธรรม. (2568). โรงเรียนผู้สูงอายุ: การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุแบบองค์รวมภายใต้บริบทสังคมสูงวัย ในพื้นที่เทศบาลตำบลพลายชุมพล อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. วารสารการจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, 5(1), 157.
- ประยงค์ จันทร์แดง. (2561). การดูแลผู้สูงอายุตามแนวพุทธ: กรณีศึกษา โรงเรียนผู้สูงอายุในวัดเขตตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 26(52), 28-29.
- พระมหาธัชพงศ์ สุพรหมปโย (คิดอ่าน) และคณะ. (2567). การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุผ่านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของโครงการวัดบันดาลใจ. วารสารปณิธาน, 20(1), 45.
- พระมหาธนาศัล ฐิตสีโล. (2568). แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตามหลักภาวนา 4 กรณีศึกษาผู้สูงอายุในอำเภอกุฉิเยว จังหวัดชัยภูมิ. วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์, 10(3), 31.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2560). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย 2559. นครปฐม: พรินท์เอร์.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2561). รายงานการวิจัยเปรียบเทียบเพื่อพัฒนานโยบาย เรื่อง การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: พรักหวานกราฟฟิค.